

Bevolkingstrends

Gerapporteerde spanningen in de samenleving en eigen ervaringen daarmee

2017 | 05

**Hans Schmeets
Susanne de Witt**

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Technische achtergrond onderzoek	4
3. Resultaten	5
3.1 Spanningen onder bevolkingsgroepen	5
3.2 Uitkomsten per spanningsgebied	7
3.3 Samenvattend	12
4. Conclusie en discussie	13
Literatuur	15
Bijlage	17

In welke mate vindt de volwassen bevolking dat er spanningen zijn tussen jong en oud, laag- en hoogopgeleiden, armen en rijken, religieuze groepen en mensen met en zonder migratieachtergrond? Deze vraag is gesteld in het onderzoek *Belevingen van het CBS*. Bij personen die menen dat er spanningen tussen groepen zijn, is vervolgens doorgevraagd of zij dit ook daadwerkelijk zo hebben ervaren binnen de directe omgeving. Mensen bleken vooral te vinden dat er spanningen zijn tussen religieuze groepen en tussen mensen met en zonder een migratieachtergrond. Echter, daadwerkelijke ervaringen van dergelijke spanningen in de eigen omgeving bleven doorgaans beperkt.

1. Inleiding

In Nederland is in de afgelopen tien tot vijftien jaar veel aandacht gevestigd op spanningen tussen bevolkingsgroepen (Gijsbert en Dagevos, 2004). Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voorspelde dat "...overbruggingen tussen verschillende bevolkingsgroepen zeldzamer worden en spanningen toenemen." (SCP, p. 2, 2016). Spanningen kunnen het gevolg zijn van een grote mate van diversiteit in de samenleving en kunnen bestaan op basis van bijvoorbeeld opleiding, inkomen, leeftijd, herkomst of religie.

In de laatste decennia is er vooral veel discussie over spanningen tussen groepen met een verschillende etnische of religieuze achtergrond (Gijsberts en Dagevos, 2004; Lancee en Dronkers, 2008; Van Wonderen en Broekhuizen, 2011). In multiculturele samenlevingen kan deze etnische diversiteit zorgen voor een grote kloof tussen mensen (McPherson, Smith-Loving en Cook, 2001). Ook de maatschappelijke rol en positie van de islam is veelbesproken in het politieke en maatschappelijke debat. Daarnaast wordt solidariteit in verband gebracht met spanningen in de samenleving. Zo nemen de zorgkosten toe in Nederland door onder andere de vergrijzing (CPB, 2010), en dit kan de vraag oproepen in welke mate gezonde mensen bereid zijn om te betalen voor minder gezonde, veelal oudere, mensen. Dit zou spanningen kunnen veroorzaken tussen bijvoorbeeld ouderen en jongeren in Nederland. Een ander voorbeeld waarin de solidariteit centraal staat, is de financiering van de ouderdagvoorziening, en de aanpassingen van de pensioengerechtigde leeftijd (Euwals, De Mooij en Van Vuuren, 2009).

Ook op het economische vlak was er in de afgelopen jaren weinig stabiliteit. In 2008 ontstond een financiële crisis en kwamen diverse economische graadmeters onder druk te staan. De huizenprijzen daalden en de werkloosheid steeg. Inmiddels is er weer herstel. Tevens hebben veel verschuivingen in de politieke verhoudingen plaatsgevonden, met de opkomst van nieuwe partijen in de politieke arena, zoals de PVV, de Partij voor de Dieren, en 50Plus.

In het perspectief van deze ontwikkelingen in de samenleving, gaat dit artikel in op de waargenomen en ervaren spanningen tussen bevolkingsgroepen. In welke mate is de volwassen bevolking van mening dat er spanningen zijn tussen jongeren en ouderen, laag en hoog opgeleiden, armen en rijken, religieuze groepen en mensen met en zonder migratieachtergrond? En: in hoeverre ervaren mensen dergelijke spanningen ook daadwerkelijk binnen de directe omgeving?

2. Technische achtergrond onderzoek

Data

De gegevens uit dit artikel komen uit het onderzoek Belevingen 2016 dat in de periode februari tot en met mei 2016 is uitgevoerd. In dit onderzoek is aan Nederlandse inwoners van 18 jaar of ouder gevraagd naar hun mening, perceptie en opvattingen over maatschappelijke kwesties. Jaarlijks wisselt het thema van het onderzoek. In 2016 stond het thema 'veiligheid' centraal. Hierbij zijn vragen gesteld over terrorismedreiging, spanningen tussen bevolkingsgroepen, verkeersveiligheid en internetveiligheid. Het onderzoek is uitgevoerd met behulp van een zogeheten sequentieel mixed-mode design. Hierbij zijn respondenten eerst benaderd om via internet deel te nemen. Wanneer zij niet participeerden en er een telefoonnummer van de respondent beschikbaar was, zijn zij telefonisch benaderd met de vraag alsnog deel te nemen. Indien er geen telefoonnummer beschikbaar was van de desbetreffende respondent, zijn zij thuis door een interviewer benaderd. In totaal leverde dit een respons van 3 587 mensen, ofwel een responspercentage van 59,9 procent.

Operationalisering

Het onderzoek Belevingen 2016 bevat een aantal vraagstellingen die met betrekking tot spanningen zijn voorgelegd. Dat zijn:

Spanningen onder verschillende bevolkingsgroepen.

Aan de respondenten is gevraagd over de mate waarin zij denken dat er spanningen zijn in Nederland:

- tussen ouderen en jongeren;
- tussen laag-en hoogopgeleide mensen;
- tussen arme en rijke mensen;
- tussen verschillende religieuze groepen;
- tussen autochtonen en allochtonen (eind 2016 zijn de termen autochtoon en allochtoon vervangen door personen met en zonder migratieachtergrond. Ten tijde van het onderzoek Belevingen 2016 werd nog van de termen autochtoon en allochtoon gebruik gemaakt in de vragenlijst. De uitkomsten in dit artikel zijn echter gepresenteerd met de nieuwe termen).

Antwoordcategorieën hierbij zijn: 1) helemaal geen spanningen, 2) weinig spanningen, 3) veel spanningen, 4) heel veel spanningen.

Spanningen in directe omgeving

Voor iedere keer dat een respondent op bovenstaande vragen antwoordde met, 'veel spanningen' of 'heel veel spanningen' volgde deze vraag: Ervaart u die spanningen ook in uw directe omgeving?

Antwoordcategorieën hierbij zijn: 1) ja, vaak, 2) ja, soms, 3) nee, zelden, nooit.

Wanneer hierop met de eerste of tweede antwoordcategorie is geantwoord volgde een open vraag: Op welke manier ervaart u deze spanningen dan in uw directe omgeving?

Analyses

Voor de analyses zijn antwoordcategorieën bij de vraag naar de mate van spanningen die

men voelt onder bevolkingsgroepen in Nederland samengevoegd. Zo zijn de categorieën 'helemaal geen spanningen' en 'weinig spanningen' samengevoegd tot één en de categorieën 'veel spanningen' en 'heel veel spanningen' samengevoegd tot één. Door middel van bivariate analyses is nagegaan of verschillende bevolkingsgroepen in Nederland van elkaar verschillen in de mate van spanningen die ze voelen. De verschillende groepen zijn gebaseerd op verschillende achtergrondkenmerken zoals leeftijd, geslacht, herkomst, onderwijsniveau en inkomen. Met parametrische testen (Student T-toets) en variantie analyses (ANOVA) zijn de verschillen met elkaar vergeleken. Als tweede stap zijn er (logistische) regressieanalyses uitgevoerd waarbij rekening wordt gehouden met de onderlinge verwevenheid van verklarende kenmerken. Hiermee worden de unieke effecten van de verklarende kenmerken in kaart gebracht. Dezelfde strategie is toegepast voor de ervaren spanningen in de directe omgeving. Voor de regressieanalyse zijn de antwoorden op beide vragen gecombineerd en zijn de groepen met de antwoorden 'ja, soms' en 'ja, vaak' samengevoegd, versus de groepen 'nee, zelden of nooit' en 'geen spanningen'. Om de robuustheid van de bevindingen na te gaan, zijn ook modellen berekend waarbij de kenmerken 'stedelijkheid', en 'kerkelijke gezindte' zijn toegevoegd. Dit is gedaan om na te gaan of stedelijkheid en kerkelijke gezindte de effecten van de opgenomen achtergrondkenmerken op de spanningen verstoren.

Voorts is zowel voor de gerapporteerde spanningen als de ervaren spanningen in de directe omgeving een totaalscore berekend, waarin de spanningen voor de vijf gevraagde gebieden zijn samengevoegd. Dit is onderbouwd met schaalanalyses. Vervolgens is met (co)variantie analyse nagegaan welke bevolkingsgroepen zich onderscheiden in de mate waarin ze spanningen rapporteren en daadwerkelijk zelf ervaren.

De antwoorden op de open vraag naar de manier waarop men de spanningen in de directe omgeving ervaart, zijn voor de vijf soorten spanningen gegroepeerd in een aantal categorieën van antwoorden die qua inhoud gelijkenissen vertonen.

3. Resultaten

3.1 Spanningen onder bevolkingsgroepen

Perceptie van spanning in de samenleving

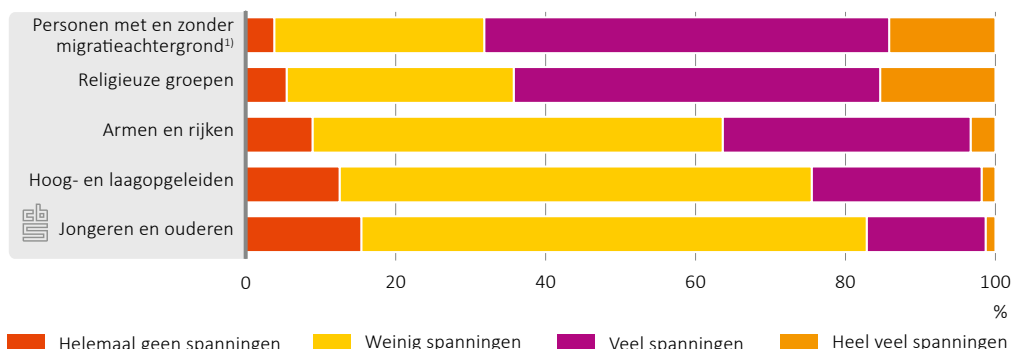
Van de Nederlandse volwassen bevolking zegt een overgrote meerderheid, 82 procent, dat er spanningen bestaan tussen bevolkingsgroepen in Nederland. Ongeveer twee derde van de bevolking is in 2016 van mening dat er veel tot heel veel spanningen bestaan tussen personen met en zonder migratieachtergrond (autochtonen en allochtonen in oorspronkelijke vraagstelling). Een vergelijkbaar deel geeft aan dat er (heel) veel spanningen zijn tussen religieuze groepen. Minder dan de helft rapporteert fricties tussen andere specifieke groepen in de samenleving. Bij de tegenstelling tussen arm en rijk is dat bijna 40 procent, tussen laag- en hoogopgeleiden 25 procent, en tussen jongeren en ouderen 17 procent.

Ervaren spanning in eigen omgeving

De mate waarin de bevolking daadwerkelijk zelf spanningen ervaart in de directe omgeving ligt veel lager dan de mate waarin mensen denken dat er spanningen zijn tussen groepen in de samenleving (de perceptie). Gemiddeld zegt een minderheid van 46 procent in 2016

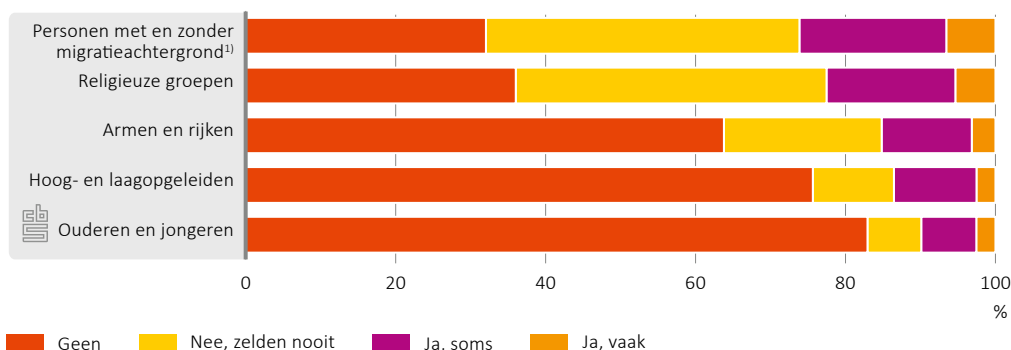
dat ze zelf spanningen hebben gezien tussen bevolkingsgroepen. Eén op de vijf mensen geeft aan dat ze soms of vaak spanningen hebben ervaren in hun directe omgeving tussen mensen met en zonder een migratieachtergrond. Eigen ervaringen met spanningen tussen religieuze groepen heeft 17 procent, tussen armen en rijken 12 procent, tussen hoog- en laagopgeleiden 11 procent en tussen jongeren en ouderen 7 procent. Dit betekent dus dat een groot deel van de bevolking dat van mening is dat er spanningen zijn in de samenleving dat niet kan staven met eigen ervaringen in hun directe leefomgeving.

3.1.1 Gerapporteerde spanningen in de samenleving tussen bevolkingsgroepen, 2016

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

3.1.2 Ervaren spanningen in directe omgeving tussen bevolkingsgroepen, 2016

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

Samenhang tussen spanningen

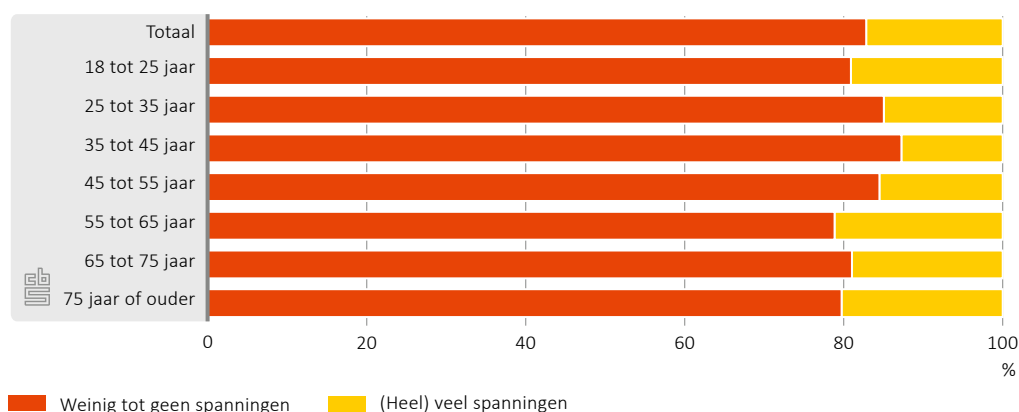
De vijf spanningsvormen hangen met elkaar samen: indien op een gebied (heel) veel spanningen worden gerapporteerd, dan neemt de kans toe dat dit ook geldt voor de andere vier gebieden (bijlage, tabel 3). Dat geldt het meest voor de spanningen in de samenleving tussen religieuze groepen en tussen mensen met en zonder migratieachtergrond. Dat betekent dat als iemand denkt dat er veel spanningen zijn tussen religieuze groepen, dat die persoon waarschijnlijk ook denkt dat er veel spanningen zijn tussen personen met en zonder een migratieachtergrond. De samenhang tussen deze twee gebieden is echter niet heel groot; de statistische maat voor correlatie r komt uit op 0,48. Dat wijst er dus op dat het verschillende, van elkaar te onderscheiden, gebieden betreft. Ook de zelf ervaren spanningen in de directe omgeving hangen met elkaar samen, maar de correlaties zijn over het algemeen laag. De sterkste samenhang betreft de zelf ervaren spanningen tussen religieuze groepen en tussen mensen met en zonder migratieachtergrond ($r=0,48$).

3.2 Uitkomsten per spanningsgebied

Tussen ouderen en jongeren

Eén op de zes personen geeft aan dat er veel tot heel veel spanningen zijn tussen jongeren en ouderen in Nederland (bijlage, tabel 1). Het is echter niet zo dat vooral jongste of oudste leeftijdsgroepen zeggen dat er dergelijke spanningen zijn, want de verschillen tussen leeftijdsgroepen zijn minimaal. In iets mindere mate zegt de groep van 35 tot 45 jaar dat er spanningen zijn tussen jongeren en ouderen, en in iets meerdere mate de groep van 55 tot 65 jaar.

3.2.1 Gerapporteerde spanningen in de samenleving tussen jongeren en ouderen naar leeftijd, 2016

Wel denken vrouwen iets vaker dan mannen dat er in grote mate spanningen bestaan tussen ouderen en jongeren: 19 tegenover 16 procent. Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn iets minder overtuigd van spanningen tussen jong en oud dan mensen met een niet-westerse achtergrond. Ook worden minder spanningen gerapporteerd naarmate mensen hoger opgeleid zijn en over meer inkomen beschikken.

Om de unieke relatie tussen de bevolkingsgroepen en de gepercipieerde spanningen na te gaan, is een analyse uitgevoerd waarbij rekening gehouden wordt met de onderlinge verwevenheid van de bevolkingsgroepen (bijlage, tabel 4). Zo hebben bijvoorbeeld lager opgeleiden gemiddeld minder inkomen dan hoger opgeleiden, en zijn mensen met een niet-westerse achtergrond gemiddeld jonger dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Die analyse verandert het beeld niet zoals hiervoor geschetst is. Vooral komt naar voren dat de mensen met een niet-westerse achtergrond een grotere kans hebben meer spanningen te voelen tussen jongeren en ouderen (odds ratio = 1.39) ten opzichte van de mensen met een Nederlandse achtergrond, die zich op hun beurt niet onderscheiden van de mensen met een westerse achtergrond (odds ratio = 0,98). Ook ervaren hoger opgeleiden en de hoogste inkomensgroep minder spanningen tussen jong en oud dan respectievelijk de lager opgeleiden en de laagste inkomensgroep.

De groep van 17 procent die zegt dat er spanningen zijn in Nederland tussen jongeren en ouderen is als volgt verdeeld: 7 procent geeft aan dergelijke spanningen zelf zelden of nooit in de directe woonomgeving te constateren, 7 procent soms, en 3 procent vaak (bijlage, tabel 2). Deze discrepantie tussen de perceptie dat jong en oud op gespannen voet leven in de samenleving, maar dat dit niet merkbaar is in de eigen leefomgeving, geldt voor veel van

de onderscheiden lagen in de bevolking. Het verschil tussen gerapporteerde en eigen ervaren spanningen tussen jong en oud, geldt iets meer voor vrouwen, 65-plussers, mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond, en iets minder voor de middelbaar opgeleiden en de lagere inkomens.

Uit de regressieanalyse (bijlage, tabel 5) blijkt dat spanningen tussen jong en oud vaker door mensen met een niet-westerse achtergrond worden waargenomen in de eigen directe omgeving, en minder vaak door hoger opgeleiden en de hogere inkomensgroepen.

Personen die zelf spanningen tussen jongeren en ouderen in hun leefomgeving ervaren, geven een bonte waaier aan antwoorden op de vraag hoe zich dergelijke spanningen manifesteren. Bij de doorvraag over de manier waarop mensen spanningen ervaren in de directe omgeving wordt veelal gewezen naar de jongeren die de oorzaak zijn van de spanningen, zoals 'gebrek van respect door jeugd', 'hangjongeren' en 'agressie'. Daarnaast wordt vaak gedeut op het feit dat jong en oud elkaar niet (willen) begrijpen. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in antwoorden zoals 'cultuurverschillen', 'generatiekloof', 'relatie tussen ouders en kinderen' en 'onbegrip tussen ouderen en jongeren'.

Tussen hoog- en laagopgeleiden

Een kwart van de bevolking geeft aan dat er in Nederland veel tot heel veel spanningen zijn tussen laag- en hoogopgeleiden. De laagstopgeleiden ervaren iets minder spanningen dan de middelbaar- en hoogstopgeleiden. Ook verschillen de inkomensgroepen: mensen in de twee hoogste inkomenskwartielen zien minder vaak spanningen (gemiddeld 22 procent), in vergelijking met mensen in het laagste inkomenskwartiel (30 procent). De perceptie van spanningen bij vrouwen is met 28 procent hoger dan bij mannen (21 procent). Nog groter zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen, waarbij vooral de 18- tot 25-jarigen en de 25- tot 35-jarigen deze mening zijn toegedaan. Bij de andere leeftijdsgroepen ligt dit rond de 20 procent. Mensen met een niet-westerse achtergrond denken ook dat er in een grotere mate spanningen bestaan tussen laag- en hoogopgeleiden in de samenleving.

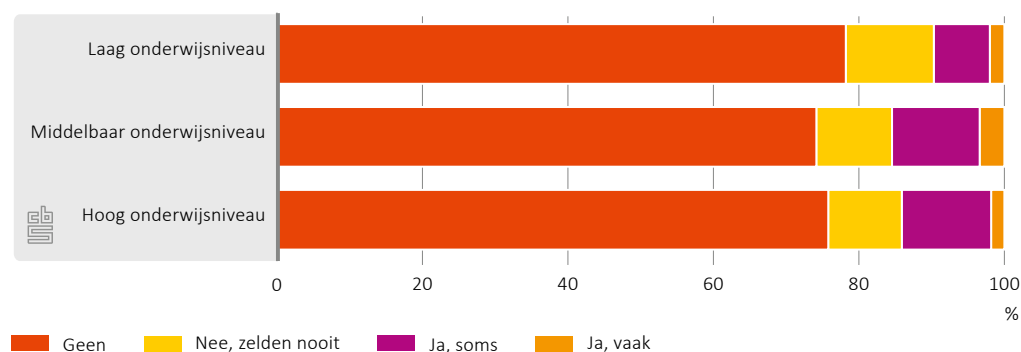
Deze bevindingen worden voor een belangrijk deel ondersteund door de regressieanalyse. De kans dat de 18- tot 25-jarigen spanningen tussen laag- en hoogopgeleiden ervaren is beduidend groter ten opzichte van de oudere leeftijdsgroepen. Dat geldt ook voor de mensen met een niet-westerse achtergrond, en de middelbaar- en hoogopgeleiden ten opzichte van de mensen zonder migratieachtergrond en de laagopgeleiden. Het inkomen is echter niet langer onderscheidend.

De waargenomen frictie tussen laag- en hogeropgeleiden wordt slechts ten dele weerspiegeld in de mate waarin dit ook zelf wordt ervaren. Het kwart dat daadwerkelijk spanningen ervaart, valt uiteen in de volgende drie groepen: 11 procent ervaart geen, eenzelfde percentage ervaart soms en 3 procent ervaart vaak spanningen tussen laag- en hoogopgeleiden in de eigen omgeving. Dit patroon is niet identiek voor de bevolkingsgroepen. Het deel dat de spanningen in de eigen omgeving ervaart is lager bij mannen dan bij vrouwen, en fors lager bij de 65-plussers dan vooral bij de 18- tot 25-jarigen. Ook bovengemiddelde spanningen worden ervaren door de mensen met een niet-westerse achtergrond, de middelbaar- en hoger opgeleiden, en de laagste inkomensgroep. Inkomen is echter niet langer onderscheidend indien gecontroleerd wordt voor andere kenmerken, waaronder opleiding.

De waargenomen spanningen tussen laag- en hoogopgeleiden in de eigen leefomgeving komt op verschillende manieren tot uiting in de antwoorden op de open vraag. Veruit het meest genoemd is dat de laagopgeleide als minderwaardig wordt gezien. De spanningen

manifesteren zich op de werkvloer, zoals in beloningsverschillen en dat hoger opgeleiden meer rechten hebben en bevooroordeeld worden. Daarnaast komen de spanningen ook tot uiting in wederzijds onbegrip, de sociale omgeving, sociale contacten, communicatie, sociale media, asociaal gedrag, jaloezie en verschillen in normen en waarden.

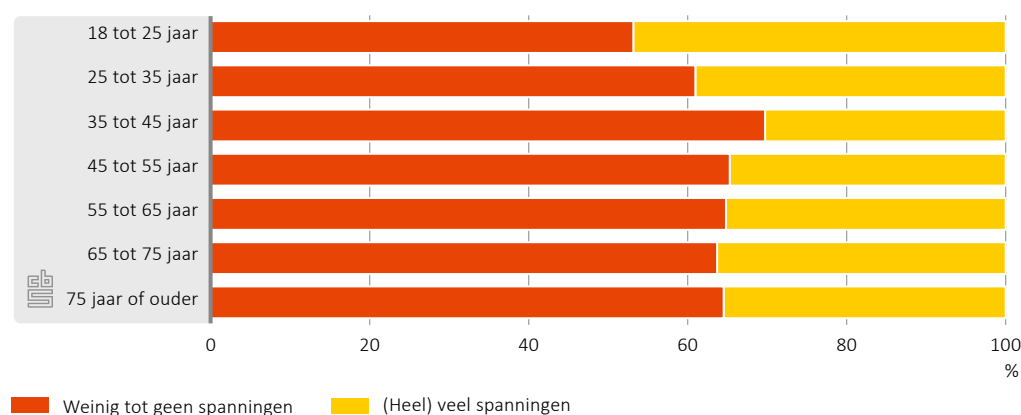
3.2.2 Ervaren spanningen in de directe omgeving tussen hoog- en laag-opgeleiden naar onderwijsniveau, 2016

Tussen armen en rijken

De twee laagste inkomensgroepen zijn iets meer van mening dat er spanningen in de samenleving zijn tussen armen en rijken, dan de twee hoogste inkomensgroepen. Vrouwen denken vaker dan mannen dat er spanningen bestaan tussen armen en rijken in Nederland. Jongeren van 18 tot 25 jaar denken eveneens dat er veel spanningen bestaan tussen armen en rijken: bijna 50 procent tegenover ruim een derde van de mensen ouder dan 25 jaar. Daar tegenover staan vooral de 35- tot 45-jarigen die in mindere mate van mening zijn dat er fricties tussen armen en rijken. De regressieanalyse toont aan dat alleen geslacht en leeftijd ertoe doen voor de perceptie op spanningen tussen armen en rijken. Beduidend meer vrouwen dan mannen denken dat, en ook beduidend meer 18- tot 25-jarigen dan andere leeftijdsgroepen. Herkomst, opleiding en inkomen spelen hierbij geen rol.

3.2.3 Gerapporteerde spanningen in de samenleving tussen rijken en armen naar leeftijd, 2016

Van de bevolking denkt 36 procent dat er in Nederland spanningen zijn tussen armen en rijken. Desgevraagd geeft daarvan een meerderheid van 21 procent aan dat ze zelf geen verdere aanwijzingen hiervoor hebben in de eigen omgeving, 12 procent heeft dit soms en 3 procent vaak geconstateerd. Dit geldt voor alle bevolkingsgroepen, maar in beperktere

mate voor de groep met een niet-westerse achtergrond. Van hen heeft 22 procent dit zelf in de directe omgeving gezien. De regressieanalyse leert dat er meer spanningen worden gezien tussen armen en rijken door mensen met een niet-westerse achtergrond dan mensen zonder migratieachtergrond, en de 18- tot 25-jarigen ten opzichte van vooral de 75-plussers en 35- tot 45-jarigen. Daarnaast zien vrouwen vaker spanningen tussen armen en rijken in hun directe omgeving dan mannen.

Over de wijze waarop het spanningsveld tussen arm en rijk in de samenleving zich manifesteert wordt in de antwoorden op de open vraag gewezen op de situatie van de mensen die minder te besteden hebben, zoals 'mensen die naar de voedselbank gaan', 'ouderen die moeilijk rond kunnen komen of aan een baan kunnen komen'. Tevens wordt gemeld dat rijken neerbuigend doen over de armen, zoals 'rijken kijken neer op armen'. Ook geven respondenten aan dat de tegenstelling tussen arm en rijk tot uiting komt in een 'kloof door opleiding'. Verder wordt vooral vaak gemeld dat de spanningen zich ventileren in de 'sociale kring', de 'sociale contacten' en 'op de werkvloer'. Andere antwoorden hebben betrekking op 'rijken hebben het makkelijker', 'uiterlijk en sport', 'jaloezie', 'wederzijdse vooroordelen en onbegrip', 'politiek' en 'verschillen in inzicht over maatschappelijke problemen'.

Tussen religieuze groepen

Bijna 70 procent van de vrouwen en 60 procent van de mannen zegt dat er spanningen in Nederland bestaan tussen religieuze groepen. Onder de leeftijdsgroepen tot 55 jaar ligt dit aandeel boven het gemiddelde van 64 procent. Daarna neemt het af, waarbij vooral de 75-plussers er uitspringen met slechts de helft die denkt dat er spanningen zijn tussen religieuze groepen. Mensen met een middelbare opleiding zijn het vaakst van mening dat er spanningen bestaan op basis van religie: bijna 70 procent ten opzichte van gemiddeld ruim 60 procent van de andere opleidingsniveaus. Er bestaan geen verschillen tussen inkomensgroepen. Herkomst doet er wel toe. Mensen met een niet-westerse achtergrond ervaren minder vaak spanningen tussen religieuze groepen dan mensen met een Nederlandse en westerse achtergrond. Voor een belangrijk deel blijven de verschillen intact na correctie voor de onderlinge relaties tussen de bevolkingskenmerken.

Met 64 procent is dus een duidelijke meerderheid van de bevolking van mening dat er spanningen in de samenleving bestaan tussen religieuze groepen. Echter, een grote portie van die 64 procent kan dit niet onderbouwen met eigen constatering in hun eigen directe omgeving: 42 geeft aan zelden of nooit dit mee te hebben gemaakt, 17 procent zegt dit soms en 5 procent geeft aan dit vaak te hebben ervaren. Religie, herkomst en leeftijd zijn daarbij sterk onderscheidend wanneer het gaat over spanningen die worden ervaren in de directe omgeving. Geslacht en inkomen zijn weinig onderscheidend. Ook de verschillen tussen de opleidingsgroepen zijn niet groot: 20 procent onder de laag-, 22 procent onder de hoog- en 25 procent onder de middelbaaropgeleiden. Leeftijd en herkomst zijn sterker onderscheidend: 31 procent van de 18- tot 25-jarigen ervaart spanningen tussen religieuze groepen in hun directe leefomgeving, aflopend tot 7 procent onder de 75-plussers. Van de mensen met een niet-westerse achtergrond ervaart 29 procent spanningen in de eigen omgeving tegenover 22 procent van de mensen met een westerse of Nederlandse achtergrond.

Het effect van leeftijd en herkomst komt ook naar voren in de resultaten na correctie voor de onderlinge verbanden tussen de bevolkingskenmerken. Opleiding is echter niet langer relevant voor eigen ervaringen met spanningen tussen religieuze groepen.

Hoe uiten zich de ervaren spanningen in eigen omgeving tussen de religieuze groepen? Een deel vestigt de aandacht op gevoelens van angst en geweld, waaronder 'agressie', 'angst' en 'angst voor aanslagen'. Een ander deel relateert dit aan spanningen tussen geloofsgroepen of culturen, zoals 'islam spanningen', 'spanningen tussen christenen/anderen/moslims', 'spanningen tussen christenen' en 'geloofsspanningen', 'spanningen door vluchtelingen' en 'cultuurverschillen'. Daarbij wordt vaak gewezen op 'buurt', 'sociale contacten/discussie/school', 'werkvloer' en 'media'. Tevens worden veel uitingen van intolerantie naar voren gebracht, zoals 'discriminatie', 'bejegening', 'intimidatie', 'tolerantie', 'vooroordelen', 'onbegrip en geen respect', 'opdringen overtuiging' en 'meningsverschillen'.

Tussen personen met en zonder migratieachtergrond

Meer dan twee op de drie volwassenen is van mening dat er spanningen in de samenleving zijn tussen personen met een Nederlandse en personen met een migratieachtergrond. Mannen en vrouwen nemen het verschillend waar: bij mannen is dat met 64 procent een kleiner deel dan bij vrouwen van wie 72 procent dergelijke spanningen voelt. Ook denken jongeren meer dat er spanningen zijn tussen groepen mensen met verschillende achtergronden; 75-plussers merken dit het minst op. Uitsplitsingen naar opleiding en inkomen leveren geen verschillen op. Herkomst is wel relevant. Van de mensen met een Nederlandse achtergrond geeft drie kwart te kennen dat er spanningen zijn tussen mensen met een Nederlandse en mensen met een migratieachtergrond. Onder mensen met een westerse en niet-westerse achtergrond ligt dit aandeel veel lager, op ruim 55 procent. Dit beeld blijft bestaan wanneer gecontroleerd wordt voor de relaties tussen de bevolkingskenmerken.

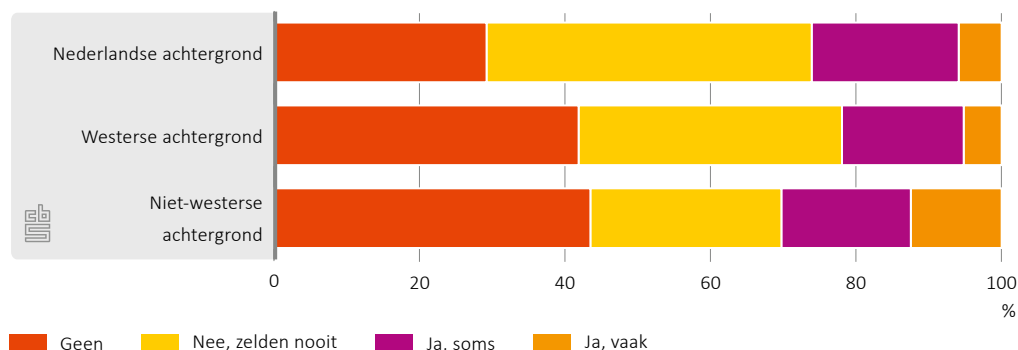
Van de groep die spanningen in de samenleving ervaart tussen mensen met een Nederlandse en mensen met een migratieachtergrond geeft het grootste deel te kennen zelf geen ervaringen te hebben met dergelijke spanningen in hun woonbuurt: 42 procent heeft deze ervaringen niet, 20 procent soms en 7 procent vaak. Vooral onder 75-plussers is deze discrepantie groot. Kleiner is het verschil bij de 18- tot 25-jarigen en de mensen met een niet-westerse achtergrond.

De verschillen tussen bevolkingsgroepen in de proporties die zelf ervaringen hebben met spanningen tussen mensen met een Nederlandse en mensen met een migratieachtergrond zijn aanzienlijk. Zo loopt het aandeel af naarmate de leeftijd hoger is: van 28 procent onder de 18- tot 25-jarigen tot 9 procent onder de 75-plussers. En waar dit nog 40 procent is bij mensen met een niet-westerse achtergrond, blijft dit beperkt tot 22 procent onder mensen met een westerse achtergrond. Waar 31 procent van de laagste inkomensgroepen deze ervaringen ventileert, blijft dit bij de andere inkomensgroepen beperkt tot zo'n 23 tot 26 procent. Dit beeld blijft grotendeels bestaan na correctie voor de correlaties tussen de bevolkingskenmerken. Dan komt het onderscheid tussen de herkomstgroepen en de inkomensgroepen sterker naar voren en valt bij leeftijd vooral het onderscheid tussen de jongste leeftijdsgroep en alle andere leeftijdsgroepen op.

De ervaren spanningen in directe omgeving tussen mensen met een Nederlandse en mensen met een migratieachtergrond manifesteren zich op een groot aantal gebieden. Veruit het vaakst genoemd zijn spanningen die zich manifesteren in de 'sociale contacten', zoals in 'gesprekken in de buurt en in de winkel'. Ook uitingen via '(sociale) media' en 'op de werkvloer' komen vaak voor. Een ander terrein betreft gevoelens van (dis)respect en vooroordelen zoals 'onbegrip en intolerantie', 'cultuurverschillen/verschillen in normen en waarden', 'discriminatie', 'groepsvorming', 'vooroordelen' en de positie van mensen met een

migratieachtergrond waaronder dat ze wel of niet voorrang krijgen en zich achtergesteld voelen. Tenslotte wordt nog gewezen op een aantal andere uitingen, waaronder 'agressie en geweld/criminaliteit', 'angst voor aanslagen' en 'buurt (AZC)'.

3.2.4 Ervaren spanningen in de directe omgeving tussen mensen met en zonder migratieachtergrond¹⁾ naar herkomst, 2016

Spanningsgebieden samengevoegd

Tabel 6 in de bijlage toont de resultaten van de optelscores van de vijf onderscheiden spanningsvelden. Bij de gerapporteerde spanningen in de samenleving is het beeld helder: vrouwen, jongeren, middelbaar opgeleiden, mensen met een Nederlandse achtergrond en mensen met een niet-westerse achtergrond zeggen dat er meer spanningen zijn dan mannen, ouderen, lager en hoger opgeleiden, en mensen met een westerse achtergrond. De inkomensgroepen verschillen hier niet in. De correctie voor de onderlinge verbanden tussen de bevolkingskenmerken doet daar weinig aan af. De bevindingen op basis van de ervaren spanningen in de directe omgeving levert een vergelijkbaar beeld op. Vooral vrouwen, 18- tot 25-jarigen, middelbaar opgeleiden en mensen met een niet-westerse achtergrond melden meer dat ze spanningen in hun directe omgeving hebben ervaren dan anderen. Ook nu verandert dit beeld nauwelijks na correctie.

3.3 Samenvattend

De gemiddelde samenvattende score van de vijf terreinen laat zien dat vooral vrouwen, jongeren, en middelbaar opgeleiden zowel van mening zijn dat er spanningen zijn in de samenleving als deze ook daadwerkelijk ervaren in hun directe omgeving. Mensen zonder migratieachtergrond rapporteren vaker dat er spanningen in Nederland zijn, maar het zijn de mensen met een niet-westerse achtergrond die meer spanningen in hun directe omgeving ervaren. De vier onderscheiden inkomensgroepen verschillen niet in zowel het rapporteren over als het zelf observeren van spanningen.

Het samenvattende beeld is genuanceerder voor de vijf tegenstellingen afzonderlijk. Zo ervaren vrouwen meer spanningen in de samenleving dan mannen op vier terreinen. Ook is leeftijd nagenoeg altijd een onderscheidend kenmerk. De 18- tot 25-jarigen ervaren meer spanningen, gevolgd door de 25- tot 35-jarigen, terwijl de 75-plussers het minder ervaren. Het patroon is echter niet over alle terreinen identiek bij de herkomstgroepen. Zo is het beeld bij opleiding gevarieerder. Hoogopgeleiden constateren in hun directe omgeving minder vaak spanningen tussen jongeren en ouderen, terwijl laagopgeleiden minder spanningen

observeren tussen de laag- en hoogopgeleiden. Bij de religieuze spanningen zijn het juist de middelbaar opgeleiden die zich manifesteren door een groter deel dat dergelijke fricties ervaart. Het besteedbare inkomen doet erg weinig, en is voor het beschrijven van de spanningen nauwelijks onderscheidend.

Ook bij herkomst is het beeld gevarieerd. Enerzijds ervaren mensen met een niet-westerse achtergrond vaker spanningen in de samenleving tussen jongeren en ouderen en tussen laag- en hoogopgeleiden. Anderzijds ervaren ze juist minder vaak spanningen tussen religieuze groepen en tussen mensen met een Nederlandse en buitenlandse achtergrond. Een belangrijke bevinding is dat zowel mensen met een niet-westerse als met een westerse achtergrond beduidend minder vaak spanningen tussen herkomstgroepen ervaren dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Maar dat beeld slaat deels om als gevraagd wordt naar de eigen ervaringen in de directe omgeving: dan geeft een groter deel van de mensen met een niet-westerse achtergrond te kennen dat ze hiermee te kampen hebben. Voor een deel is dit toe te schrijven aan de samenstelling van deze niet-westerse migranten: ze zijn gemiddeld jonger, en jongeren ervaren dergelijke problemen vaker dan ouderen. Indien de samenstelling tussen de herkomstgroepen niet zou verschillen, dan blijkt dat alleen de mensen met een westerse achtergrond in mindere mate met dergelijke problemen worden geconfronteerd.

Wel ervaren personen met een niet-westerse achtergrond vaker in hun directe omgeving fricties tussen religieuze groepen. En dat ligt niet aan de samenstelling van deze groep migranten. Blijkbaar maakt het toch voor de perceptie van de spanningen een verschil: herkomst of religie. Dat blijkt ook uit de opsommingen over de wijze waarop de spanningen zich manifesteren. Waar het bij de religieuze groepen vooral gaat om spanningen tussen geloofsgroepen en intolerantie, is dat in mindere mate het geval bij de spanningen tussen herkomstgroepen en worden deze vooral geventileerd in de sociale contacten in de buurt en op de werkvloer.

Een aanvullende ingang om de resultaten te duiden is stedelijkheid. Immers, de bevolkingsgroepen zijn niet in gelijke mate verspreid. Zo zijn jongeren, hoger opgeleiden, en immigranten oververtegenwoordigd in de grote steden. Indien spanningen in Nederland meer voorkomen in de (grote) steden, dan kunnen de gepresenteerde bevindingen (deels) een artefact zijn van de mate van stedelijkheid. Dat blijkt echter zowel bivariaat als na correctie voor andere kenmerken niet het geval te zijn. Bij de eigen ervaringen in de directe omgeving is er evenmin een relatie met stedelijkheid, met als uitzondering de spanningen tussen mensen met en zonder migratieachtergrond. In de niet-stedelijke gebieden ervaart 20 procent dergelijke spanningen, en in de grote steden is dat 32 procent. Verder is nagegaan in welke mate het behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering een aanvullende verklaring kan bieden voor de gerapporteerde en eigen ervaringen met spanningen tussen religieuze groepen. Dit blijkt na controle voor de andere kenmerken, niets toe te voegen.

4. Conclusie en discussie

Dit artikel toont de spanningen die de bevolking ervaart tussen een aantal specifieke bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving. De resultaten laten zien dat een groot

deel (82 procent) meldt dat er veel tot heel veel spanningen zijn in de samenleving. Het minst waarneembaar zijn de fricties tussen armen en rijken, hoog- en laagopgeleiden, en tussen ouderen en jongeren. Het vaakst genoemd zijn de spanningen tussen religieuze groepen en tussen mensen met wel of geen migratieachtergrond. Echter een minderheid van 46 procent heeft spanningen in de directe omgeving geobserveerd. Spanningen die men waar meent te nemen komen derhalve niet overeen met de spanningen die men daadwerkelijk ervaart in de directe omgeving. Vooral geldt dit voor spanningen tussen mensen met en zonder migratieachtergrond, tussen religieuze groepen, en tussen armen en rijken.

De spanningen in Nederland zijn vergeleken voor diverse bevolkingsgroepen. Opvallend is dat er nagenoeg geen aanwijzingen zijn dat de spanningen vooral worden aangetroffen bij de bevolkingsgroepen die deel uitmaken van de geschetste tegenstellingen. Zo zou bijvoorbeeld te verwachten zijn dat bij spanningen tussen ouderen en jongeren er een duidelijke relatie is met leeftijd door een groter aandeel dat rapporteert over en spanningen ervaart in de samenleving onder de jongste en oudste leeftijdsgroepen. Dat is echter niet het geval. Ook is er geen aanwijzing dat vooral de laagste en hoogste inkomensgroepen spanningen tussen armen en rijken rapporteren en in de eigen omgeving ervaren. En evenmin worden meer spanningen tussen laag- en hoogopgeleiden ervaren bij de mensen met een laag of hoog opleidingsniveau. Ten slotte is er geen duidelijke relatie tussen de gerapporteerde en zelf geobserveerde spanningen in de directe omgeving tussen mensen met en zonder migratieachtergrond en herkomstgroep.

Dit betekent echter niet dat de spanningen gelijk verdeeld zijn onder de bevolkingsgroepen. Een duidelijke verklaring waarom vrouwen meer en mannen minder van mening zijn dat er spanningen in de samenleving zijn, is er niet. De bevindingen stroken wel met andere bronnen, zoals gevoelens van onveiligheid. Van de vrouwen voelt 46 procent zich wel eens onveilig, van de mannen is dat 28 procent (CBS, 2016, p. 49), en 22 procent van de vrouwen voelt zich wel eens onveilig in de eigen woonbuurt, tegenover 15 procent van de mannen (CBS, 2016, p. 41). Tevens geven vrouwen vaker dan mannen aan dat er een (heel) grote kans is op inbraak in de woning, zakkenrollerij en beroving op straat (CBS, 2016, p. 51). Het sekseverschil is minder geprononceerd bij de zelf geobserveerde fricties. Dan blijkt dat er alleen een verschil resteert in het vaker noemen van spanningen tussen laag- en hoogopgeleiden, en tussen armen en rijken.

De 18- tot 25-jarigen rapporteren het vaakst spanningen in Nederland, en de 75-plussers het minst. Dat geldt vooral voor spanningen tussen hoog- en laagopgeleiden, religieuze groepen en herkomstgroepen. En dit patroon is ook te zien bij de spanningen in de directe omgeving. Hierbij kan een rol spelen dat jongeren meer in contact komen met anderen dan ouderen, waardoor ze ook daadwerkelijk ontvankelijker zijn voor spanningen tussen bevolkingsgroepen in hun directe omgeving. Ook kan meespelen dat jongeren veelvuldiger gebruik maken van sociale media (Kloosterman en Van Beuningen, 2015) en op deze manier ook mogelijk geconfronteerd met spanningen tussen bevolkingsgroepen. Ook deze bevindingen vinden steun in andere statistieken. Zo voelt bijna de helft van de jongeren zich wel eens onveilig, bij de 65-plussers is dat iets meer dan een kwart (CBS, 2016, p. 49), en achten jongeren de kans om slachtoffer te worden van delicten groter dan ouderen (CBS, 2016, p. 51). Maar ook worden jongeren veel vaker dan ouderen geconfronteerd met respectloos gedrag door onbekenden op straat en in het openbaar vervoer, door personeel van winkels, bedrijven en overheid, en door bekenden (CBS, 2016, p. 53).

Wat zeggen deze bevindingen over de sociale cohesie in de samenleving? De boodschap van het SCP, vooruitkijkend naar 2050, is dat spanningen tussen bevolkingsgroepen zullen toenemen. Dat komt mede door het gebrek aan de mogelijkheid om verschillen tussen de bevolkingsgroepen te overbruggen, of anders gezegd: een gebrek aan 'bridging capital' (Verweij en Den Ridder, 2016). Hoewel het vertrouwen in en het meedoen met de samenleving in Nederland hoog is, en er geen aanwijzingen zijn dat dit afbrokkelt, is nog lang geen sprake van een (sterk) geïntegreerde samenleving (CBS, Statline; Schmeets, 2015; Van Beuningen en Schmeets, 2015; Arends en Schmeets, 2015): een samenleving waarin alle bevolkingsgroepen meedoen en vertrouwen etaleren (Ooijevaar en Bloemendal, 2016). Vooral laagopgeleiden, mensen met een niet-westerse achtergrond en ouderen doen minder mee, wantrouwen vaak andere mensen en staan ook argwanend tegenover maatschappelijke en politieke instituties. Dit wordt echter niet weerspiegeld in de statistieken over de spanningen. Het strookt bijvoorbeeld niet met het grotere aandeel vrouwen, jongeren en mensen met een Nederlandse achtergrond dat gevoelens van spanningen heeft en/of zelf daadwerkelijk spanningen ervaart. Maar vooral past de relatie tussen opleiding en spanningen niet in dat beeld: niet de laagst opgeleiden, maar de middelbaar opgeleiden ervaren de meeste spanningen. Daarmee lijken de statistieken over spanningen in de samenleving geen goede graadmeter voor de integratie en daarmee de sociale cohesie in de samenleving. Het maakt echter wel de tegenstelling inzichtelijk tussen de gevoelens in de samenleving en de daadwerkelijke gepercipieerde beleving: de eigen ervaringen.

Literatuur

Arends, J. en R. Kloosterman, 2015. Meningen over een eigen bijdrage voor verschillende zorgkosten, *Bevolkingstrends* 2015-13.

Arends, J. en H. Schmeets, 2015. Sociale samenhang en herkomst. In: Schmeets, H. (red.) *Sociale samenhang: wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS, 136–149.

Beuningen van, J. en H. Schmeets, 2013. Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113 (3), 859–886.

Beuningen van, J. , H. Schmeets, K. Arts en S. te Riele, 2013. Samenhang tussen etnische diversiteit en criminaliteit: de rol van sociaal kapitaal. *Bevolkingstrends*, oktober 2013.

CBS, Statline, 4-1-2017.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82378NED&D1=a&D2=0&D3=a&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>

CBS, 2016. *Veiligheidsmonitor 2015*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.

CPB, 2010. *Vergrijzing verdeeld. Toekomst van de Nederlandse Overheidsfinanciën*. 's Gravenhage: Centraal Planbureau.

Euwals, R., De Mooij, R., Van Vuuren, D., 2009. *Rethinking Retirement. From participation towards allocation*. CPB, Policy note 80, Den Haag: Centraal Plan Bureau.

Gijsberts, M. en J. Dagevos, 2004. Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en Allochtonen, *Migrantenstudies*, (20) 3, 145–168.

Kloosterman R, en J. Van Beuningen, 2015. Jongeren over sociale media. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.

Lancee, B. en J. Dronkers, 2008. Etnische diversiteit, sociaal vertrouwen in de buurt en contact van allochtonen en autochtonen met de burens. *Migrantenstudies*, (24) 4, 224–249.

McPherson, M., L. Smith-Lovin en J. M. Cook, 2001. Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415–444.

Ooijevaar, J. en C. Bloemendal (red.), 2016. Jaarrapport Integratie 2016. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.

Schmeets, H., 2015. Ontwikkelingen in sociaal en institutioneel vertrouwen. In: Schmeets, H. (red.) *Sociale samenhang: wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS, 87–100.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2016). *Solidariteit en duurzaamheid: opgaven voor 2050*. Persbericht, 21 december 2016. Den Haag: SCP.

Van Wonderen, R. en J. Broekhuizen, 2011. Spanningen in buurten. Theoretische verkenning en empirische toetsing van risico- en beschermingsfactoren voor polarisatieprocessen. *Cahiers Politiestudies*, 1, nr. 18, 53–78.

Vermeij, L. en J. Den Ridder, 2016. Samenleven: veranderende verbanden en het risico van segregatie. In: Van den Broek, A., C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (red.) *De toekomst tegemoet*. Den Haag: SCP, 143–173.

Bijlage

B.1 Gerapporteerde spanningen in de samenleving naar achtergrondkenmerken, 2016

	Ouderen en jongeren	Hoog- en laagopgeleiden	Armen en rijken	Religieuze groepen	Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾
	% (heel) veel spanningen				
Totaal	17,2	24,5	36,4	64,3	68,2
Geslacht					
Man	15,7	21,0	31,7	59,8	63,9
Vrouw	18,6	28,0	41,1	68,7	72,4
Leeftijd					
18 tot 25 jaar	19,1	39,0	46,8	70,7	77,5
25 tot 35 jaar	15,0	29,7	39,0	68,0	70,5
35 tot 45 jaar	12,7	21,3	30,3	64,5	67,5
45 tot 55 jaar	15,5	21,8	34,7	68,9	71,3
55 tot 65 jaar	21,2	22,8	35,2	61,9	67,7
65 tot 75 jaar	19,0	19,7	36,3	58,2	65,0
75 jaar of ouder	20,3	18,2	35,5	51,6	51,3
Herkomst					
Nederlandse achtergrond	16,6	23,7	36,3	65,7	71,0
Westerse achtergrond	15,9	19,7	33,8	62,4	58,3
Niet-westerse achtergrond	22,4	34,8	39,1	55,3	56,7
Onderwijsniveau					
Laag	21,0	21,9	36,8	59,5	65,9
Middelbaar	18,5	26,0	38,0	68,4	69,3
Hoog	11,6	24,2	33,7	62,7	68,7
Inkomenskwartiel					
Eerste inkomenskwartiel	21,3	30,1	39,7	63,4	70,4
Tweede inkomenskwartiel	18,0	24,9	39,6	63,2	65,2
Derde inkomenskwartiel	17,1	22,3	34,7	65,1	69,3
Vierde inkomenskwartiel	14,2	22,9	33,6	64,7	68,1

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

B.2 Ervaren spanningen in de directe omgeving tussen verschillende bevolkingsgroepen, 2016

	Ouderen en jongeren				Hoog- en laagopgeleiden				Armen en rijken			
	Geen	Nee, zelden nooit	Ja, soms	Ja, vaak	Geen	Nee, zelden nooit	Ja, soms	Ja, vaak	Geen	Nee, zelden nooit	Ja, soms	Ja, vaak
Totaal	82,9	7,2	7,3	2,6	75,6	10,8	11,0	2,5	63,8	21,0	12,0	3,2
Geslacht												
Man	84,3	6,1	7,1	2,5	79,0	9,1	9,3	2,6	68,4	18,1	10,8	2,7
Vrouw	81,6	8,3	7,6	2,6	72,2	12,6	12,7	2,5	59,1	24,0	13,3	3,6
Leeftijd												
18 tot 25 jaar	81,2	6,9	10,0	2,0	61,2	17,0	18,5	3,3	53,3	27,0	15,4	4,3
25 tot 35 jaar	85,0	5,9	6,7	2,4	70,3	13,5	11,6	4,7	61,0	21,4	15,0	2,6
35 tot 45 jaar	87,3	4,3	5,9	2,6	78,7	7,7	11,7	2,0	69,8	17,0	9,1	4,0
45 tot 55 jaar	84,5	6,3	6,5	2,6	78,5	7,9	10,8	2,9	65,7	19,9	10,7	3,7
55 tot 65 jaar	78,8	8,3	9,0	3,9	77,5	10,1	10,7	1,6	65,1	19,8	13,2	1,9
65 tot 75 jaar	81,4	9,2	7,2	2,3	80,5	11,2	6,8	1,6	63,8	21,4	12,3	2,4
75 jaar of ouder	80,1	12,0	6,7	1,2	81,8	11,3	5,9	1,0	64,5	24,6	7,7	3,1
Herkomst												
Nederlandse achtergrond	83,5	7,1	7,0	2,3	76,5	10,8	10,6	2,1	63,8	21,7	11,9	2,5
Westerse achtergrond	84,1	6,7	7,5	1,7	80,3	8,9	8,9	1,9	66,2	19,9	9,7	4,2
Niet-westerse achtergrond	77,6	8,0	9,6	4,8	65,2	12,5	16,1	6,1	61,2	17,1	15,0	6,7
Onderwijsniveau												
Laag	79,2	9,9	8,2	2,8	78,2	12,1	7,7	2,0	63,4	22,6	10,2	3,7
Middelbaar	81,7	7,0	8,6	2,8	74,2	10,4	12,0	3,4	62,3	21,3	12,9	3,6
Hoog	88,4	5,1	4,7	1,8	75,8	10,1	12,3	1,8	66,3	19,3	12,1	2,3
Inkomenskwartiel												
Eerste inkomenskwartiel	78,7	7,6	9,6	4,1	70,1	12,2	13,5	4,3	60,4	21,3	13,1	5,3
Tweede inkomenskwartiel	82,5	7,8	6,8	2,8	75,2	11,9	10,4	2,5	60,5	23,4	12,0	4,1
Derde inkomenskwartiel	82,9	7,6	7,1	2,4	77,9	9,9	9,8	2,4	65,6	19,7	12,3	2,4
Vierde inkomenskwartiel	85,8	6,1	6,6	1,5	77,2	10,1	11,1	1,6	66,5	20,4	11,2	1,9

N.B. Cijfers gebaseerd op samengestelde variabele. Hierdoor bestaan er enkele afwijkingen qua afronding.

B.2 Ervaren spanningen in de directe omgeving tussen verschillende bevolkingsgroepen, 2016 (slot)

	Religieuze groepen				Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾			
	Geen	Nee, zelden nooit	Ja, soms	Ja, vaak	Geen	Nee, zelden nooit	Ja, soms	Ja, vaak
	%							
Totaal	36,0	41,5	17,2	5,3	32,0	41,8	19,6	6,6
Geslacht								
Man	40,5	37,8	16,2	5,5	36,3	38,0	19,1	6,5
Vrouw	31,6	45,1	18,1	5,2	27,8	45,6	20,1	6,6
Leeftijd								
18 tot 25 jaar	29,5	39,8	22,8	8,0	22,6	39,2	26,4	11,8
25 tot 35 jaar	32,1	41,5	20,7	5,7	29,5	42,4	23,4	4,7
35 tot 45 jaar	35,8	42,4	16,8	5,0	32,8	41,8	17,6	7,8
45 tot 55 jaar	31,4	43,3	17,9	7,3	28,8	42,3	22,1	6,8
55 tot 65 jaar	38,4	37,0	19,9	4,7	32,7	40,4	19,3	7,5
65 tot 75 jaar	42,0	42,9	11,9	3,2	35,3	44,3	16,5	3,9
75 jaar of ouder	48,9	44,0	5,2	1,9	49,4	42,0	6,6	2,0
Herkomst								
Nederlandse achtergrond	34,5	43,7	17,1	4,6	29,2	44,7	20,2	5,9
Westerse achtergrond	37,9	40,3	16,1	5,6	41,8	36,2	16,7	5,2
Niet-westerse achtergrond	45,1	25,7	18,8	10,4	43,5	26,3	17,8	12,5
Onderwijsniveau								
Laag	40,8	39,4	15,2	4,6	34,5	42,5	16,4	6,6
Middelbaar	32,0	43,5	18,5	6,0	30,9	41,7	19,8	7,6
Hoog	37,4	40,6	17,0	5,1	31,4	41,5	21,9	5,2
Inkomenskwartiel								
Eerste inkomenskwartiel	36,9	38,6	16,5	7,9	29,7	39,6	20,7	10,0
Tweede inkomenskwartiel	37,0	40,7	17,1	5,2	35,1	41,4	17,9	5,7
Derde inkomenskwartiel	35,2	42,6	17,2	5,0	31,0	42,5	20,4	6,1
Vierde inkomenskwartiel	35,5	42,6	17,6	4,2	32,2	42,9	19,4	5,5

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

N.B. Cijfers gebaseerd op samengestelde variabele. Hierdoor bestaan er enkele afwijkingen qua afronding.

B.3 Correlatiematrix gerapporteerde spanningen in de samenleving (onder diagonaal) en ervaren spanningen in de directe omgeving (boven diagonaal), 2016

	Ouderen en jongeren	Hoog- en laagopgeleiden	Armen en rijken	Religieuze groepen	Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾
Ouderen en jongeren	1,00	0,17	0,18	0,18	0,21
Hoog- en laagopgeleiden	0,22	1,00	0,30	0,19	0,19
Armen en rijken	0,22	0,39	1,00	0,22	0,20
Religieuze groepen	0,14	0,14	0,21	1,00	0,48
Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾	0,17	0,17	0,26	0,48	1,00

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

NB: Een optelscore van de vijf gebieden (Cronbach's alpha = 0,61) resulteert in een score van 0 (weinig tot geen spanningen) tot en met vijf (veel tot heel veel spanningen op alle gebieden). Van de volwassen bevolking geeft 18 procent aan weinig tot geen spanningen te voelen bij geen enkele van de vijf onderscheiden bevolkingstegenstellingen. Vervolgens meldt 16 procent bij een van de vijf bevolkingsgroepen spanningen, 30 procent bij twee, 20 procent bij drie, en 12 procent bij vier, en 5 procent bij alle onderscheiden bevolkingsgroepen. De optelscore (Cronbach's alpha = 0,60) van 0 (geen of zelden tot nooit) tot en met vijf (soms of vaak op alle gebieden) leert dat met 54 procent een meerderheid van de volwassen bevolking te kennen bij geen enkele van de vijf onderscheiden bevolkingstegenstellingen spanningen te hebben geobserveerd in hun directe omgeving. Slechts een procent geeft aan daadwerkelijk zelf spanningen te hebben ervaren bij alle vijf bevolkingstegenstellingen.

B.4 Logistische regressie mate van gerapporteerde spanningen in de samenleving tussen bevolkingsgroepen, 2016

	Ouderen en jongeren		Hoog- en laagopgeleiden		Armen en rijken		Religieuze groepen		Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾	
	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio
Constante	55,75	0,26 ³⁾	21,71	0,48 ⁴⁾	4,38	0,74 ²⁾	16,56	1,86 ⁴⁾	70,43	4,02 ⁴⁾
Geslacht (ref = man)	2,83	1,17	19,74	1,45 ⁴⁾	29,09	1,49 ⁴⁾	34,29	1,54 ⁴⁾	30,45	1,52 ⁴⁾
Leeftijd (ref = 18 tot 25 jaar)	17,02		54,93	⁴⁾	25,98	⁴⁾	47,11	⁴⁾	68,94	⁴⁾
25 tot 35 jaar		0,87 ²⁾		0,63 ³⁾		0,74 ²⁾		0,90		0,72 ²⁾
35 tot 45 jaar		0,75		0,42 ⁴⁾		0,51 ⁴⁾		0,78		0,61 ³⁾
45 tot 55 jaar		0,89		0,43 ⁴⁾		0,62 ⁴⁾		0,89		0,68 ²⁾
55 tot 65 jaar		1,35		0,48 ⁴⁾		0,64 ³⁾		0,65 ³⁾		0,57 ⁴⁾
65 tot 75 jaar		1,20		0,41 ⁴⁾		0,67 ³⁾		0,55 ⁴⁾		0,48 ⁴⁾
75 jaar of ouder		1,16		0,38 ⁴⁾		0,61 ³⁾		0,41 ⁴⁾		0,26 ⁴⁾
Achtergrond (ref = Nederlandse)	5,16		13,70	³⁾	1,90		21,76	⁴⁾	66,27	⁴⁾
Westerse		0,98		0,76		0,85		0,83		0,53 ⁴⁾
Niet-Westerse		1,39 ²⁾		1,47 ³⁾		1,04		0,57 ⁴⁾		0,42 ⁴⁾
Onderwijsniveau (ref = laag)	18,13	²⁾	5,57		2,46		14,92	³⁾	0,26	
Middelbaar		0,96 ³⁾		1,28 ²⁾		1,12		1,34 ³⁾		1,04
Hoog		0,59		1,28 ²⁾		1,00		1,01		1,01
Inkomenskwartiel (ref = eerste)	4,72	³⁾	3,49		6,52		0,19		5,04	
Tweede		0,83		0,96		1,06		1,01		0,79
Derde		0,82		0,82		0,86		1,04		0,88
Vierde		0,73 ²⁾		0,84		0,84		1,04		0,79
Nagelkerke R Square	0,03		0,05		0,03		0,05		0,06	

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

²⁾ p < 0,05

³⁾ p < 0,01

⁴⁾ p < 0,001

B.5 Logistische regressie mate van ervaren spanningen in directe omgeving tussen bevolkingsgroepen, 2016

	Ouderen en jongeren		Hoog- en laagopgeleiden		Armen en rijken		Religieuze groepen		Personen met en zonder migratieachtergrond ¹⁾	
	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio	Wald	Odds ratio
Constante	71,97	0,15 ⁴⁾	75,25	0,18 ⁴⁾	74,33	0,19 ⁴⁾	39,77	0,36 ⁴⁾	8,82	0,63 ³⁾
Geslacht (ref = man)	0,09	1,04	7,22	1,32 ³⁾	6,80	1,29 ³⁾	1,30	1,10	0,46	1,06
Leeftijd (ref = 18 tot 25 jaar)	9,47		28,96	⁴⁾	10,13		59,62	⁴⁾	66,19	⁴⁾
25 tot 35 jaar		0,84		0,64 ²⁾		0,86		0,81		0,62 ³⁾
35 tot 45 jaar		0,84		0,56 ³⁾		0,63 ²⁾		0,64 ³⁾		0,56 ⁴⁾
45 tot 55 jaar		0,88		0,58 ³⁾		0,72		0,78		0,67 ³⁾
55 tot 65 jaar		1,35		0,55 ³⁾		0,78		0,77		0,62 ³⁾
65 tot 75 jaar		1,01		0,37 ⁴⁾		0,78		0,42 ³⁾		0,44 ⁴⁾
75 jaar of ouder		0,77		0,33 ⁴⁾		0,55 ²⁾		0,18 ³⁾		0,16 ⁴⁾
Achtergrond (ref = Nederlandse)	4,84		14,43	³⁾	7,54	2)	4,99		4,70	
Westerse		0,98		0,80		0,93		0,94		0,74 ²⁾
Niet-Westerse		1,46 ²⁾		1,68 ³⁾		1,48 ³⁾		1,33 ²⁾		1,03
Onderwijsniveau (ref = laag)	11,78	³⁾	14,33	³⁾	3,51		2,44		3,22	
Middelbaar		1,11		1,69 ⁴⁾		1,27		1,18		1,15
Hoog		0,65 ²⁾		1,68 ³⁾		1,18		1,09		1,23
Inkomenskwartiel (ref = eerste)	6,50		3,60		4,86		1,98		5,81	
Tweede		0,74		0,87		0,98		1,13		0,83
Derde		0,70 ²⁾		0,77		0,85		1,00		0,86
Vierde		0,65 ²⁾		0,78		0,75		0,95		0,75 ²⁾
Nagelkerke R Square	0,03		0,05		0,02		0,04		0,04	

¹⁾ Ten tijde van het onderzoek Belevingen bevatte de vraagstelling nog de oude termen autochtoon en allochtoon.

²⁾ p < 0,05

³⁾ p < 0,01

⁴⁾ p < 0,001

B.6 Optelscores (0-5) van vijf spanningsgebieden naar bevolkingsgroepen, 2016

	Gerapporteerde spanningen in samenleving			Ervaren spanningen in directe omgeving				
	Niet-gecorrigeerd	Gecorrigeerd	Sig	β	Niet-gecorrigeerd	Gecorrigeerd	Sig	β
Geslacht			³⁾	0,126			¹⁾	0,038
Man	1,90	1,90			0,81	0,81		
Vrouw	2,25	2,25			0,90	0,90		
Leeftijd			³⁾	0,145			³⁾	0,145
18 tot 25 jaar	2,52	2,50			1,19	1,16		
25 tot 35 jaar	2,21	2,21			0,96	0,92		
35 tot 45 jaar	1,95	1,96			0,82	0,80		
45 tot 55 jaar	2,07	2,07			0,89	0,89		
55 tot 65 jaar	2,04	2,04			0,88	0,90		
65 tot 75 jaar	1,95	1,95			0,66	0,70		
75 jaar of ouder	1,67	1,66			0,40	0,45		
Herkomst			²⁾	0,068			³⁾	0,079
Nederlandse achtergrond	2,10	2,12			0,83	0,84		
Westerse achtergrond	1,83	1,82			0,73	0,72		
Niet-westerse achtergrond	2,11	1,97			1,19	1,10		
Onderwijsniveau			¹⁾	0,052			¹⁾	0,053
Laag	2,00	2,00			0,76	0,76		
Middelbaar	2,17	2,16			0,93	0,91		
Hoog	2,00	2,01			0,83	0,86		
Inkomenskwartiel				0,037				0,037
Eerste inkomenskwartiel	2,23	2,17			1,02	0,93		
Tweede inkomenskwartiel	2,05	2,08			0,83	0,87		
Derde inkomenskwartiel	2,06	2,06			0,83	0,85		
Vierde inkomenskwartiel	2,01	2,02			0,81	0,81		

¹⁾ p < 0.05

²⁾ p < 0.01

³⁾ p < 0.001

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2016–2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	Het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2014/'15–2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2014/'15 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress
CCN Creatie, Den Haag

Ontwerp
Edenspiekermann

Inlichtingen
Tel. 088 570 7070
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2017.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.